

СЕКСУАЛЬНА ОСВІТА: ПРО ЩО НЕ СКАЖУТЬ БАТЬКИ, ЗМОВЧИТЬ ШКОЛА

Тетяна ЖЕРЬОБКІНА

"САМОГО ПОНЯТТЯ
"СЕКСУАЛЬНА ОСВІТА"
В УКРАЇНІ ПРОСТО НЕМАЄ.
НАТОМІСТЬ Є
ЗАХВОРЮВАННЯ, ЩО
ПЕРЕДАЮТЬСЯ СТАТЕВИМ
ШЛЯХОМ, ВІЛ/СНІД,
РАННІЙ ВІК ПОЧАТКУ
СТАТЕВОГО ЖИТТЯ,
РАННІ ВАГІТНОСТІ..."

У Радянському Союзі сексу не було, а піонерів знаходили в капусті. Зараз це здається смішним та безглуздим, та наслідки не дуже веселі.

Табування цієї теми й досі актуальне на пострадянському просторі. Та людська сексуальність¹ існує, від цього нікуди подітись. В умовах її «морального цькування» дізнаватись необхідне ще не «посвяченим» доводиться деінде, бо папа-мама, а тим паче школа про це «ні-ні»: аби ж не завдати дитині психологічної травми! Для багатьох не тільки тема сексу, а навіть саме слово може спричиняти як мінімум зніяковіння. Як один з наслідків – статевого вихованню дітей не надають вагомого значення як батьки, так і школа. Самого поняття «сексуальна освіта» в Україні просто немає.

¹ У документі ВООЗ «Стандарти сексуальної освіти в Європі» цей термін було визначено як природну частину розвитку людини, що включає в себе стать, гендерні ідентичності та ролі, сексуальні орієнтації, статевий інстинкт, задоволення, близькість і репродукцію. Це визначення є важливим, оскільки воно підкреслює, що «сексуальність» передбачає не лише репродукцію, а й тісно пов'язана з гендером, передбачає варіації в сексуальних орієнтаціях, не обмежується визначеними віковими групами.

Натомість є захворювання, що передаються статевим шляхом, ВІЛ/СНІД, ранній вік початку статевого життя², ранні вагітності... Про ці та інші проблеми говориться багато, але адекватних заходів щодо їх запобігання критично бракує. Ідеться, зокрема, про науково обґрунтовану та достовірну інформацію про особисті стосунки, статеве дозрівання,

² Згідно з результатами опитування в рамках Міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації молоді – 2014», серед 13-річних учнів/-иць вже мали досвід сексуальних стосунків близько 6 %, а серед 17-річних – майже 45 %.

безпечний секс, ЗПСР (захворювання, що передаються статевим шляхом), різновиди та правила користування контрацептивами, гендерну політику тощо.

Українські батьки фактично не займаються статевим вихованням своїх дітей³. Вони не можуть вміло і дохідливо подати дітям інформацію або навіть і не намагаються. Часто дорослі припускаються помилок, наприклад, при перегляді кінофільмів, які можуть здаватися неприйнятними для перегляду з дітьми. Просто сцени з поцілунками можуть змусити їх червоніти, закривати очі дитині, зі швидкістю світла перемикаючи канали. Але подібні спроби відволікти увагу лише викликають підвищений інтерес до цієї теми. Така поведінка негативно позначається на вихованні ставлення дитини до своєї сексуальності (власних статевих органів, сексуальних бажань, фантазій, думок про секс, зацікавлення в культурних об'єктах на тему сексуаль-

"НА КАРТИНКАХ В КНИЖКАХ
"ТИПОВО" ТАКИЙ РОЗПОДІЛ РОЛЕЙ:
ЖЕРТВА - ДІВЧИНА, А НАПАДНИК,
ГВАЛТІВНИК - ЧОЛОВІК. ВИХОДИТЬ,
У ШКОЛАХ ДІВЧАТ ВЧАТЬ ЗАХИЩАТИСЬ,
АЛЕ НЕ ВЧАТЬ ХЛОПЦІВ НЕ НАПАДАТИ,
ОСКІЛЬКИ САМІ ВОНИ В СИТУАЦІЇ
ЖЕРТВИ НАВРЯД ОПИНЯТЬСЯ."

ності тощо), формує у неї переконання, що в поцілунках, інтимних стосунках чоловіка і жінки є щось непристойне.

Бесіди з питань статевого життя передбачають насамперед довіру. Причиною того, що діти не можуть розмовляти з батьками відверто на такі теми, є ухиляння дорослих від відповідей або їх неправдивість. Це створює бар'єр у спілкуванні з дітьми. У багатьох батьків ще з молодих років склалося ставлення до обговорення питань статевого життя як до чогось неприпустимого. Хто сам / сама не отримали у своїй сім'ї відповідного виховання, не можуть або не вміють обговорювати такі питання зі своїми дітьми.

Але сексуальною освітою повинні займатися не лише батьки – хоча б тому, що їм самим бракує знань у цій сфері. У країнах Європи, наприклад, нормою є сексуальна освіта у школі, де учнівство опановує зна-

ння про людську сексуальність в межах навчального процесу. Однією з перших її як обов'язкову запровадила Швеція – у 1955 році. Від країни до країни варіює вік дітей, у якому починається сексуальна освіта. Наприклад, у Бельгії, Ірландії, Франції, Швеції – з 6, а в Італії та Іспанії – з 14 років⁴. Звісно, різняться і форми її впровадження, і теми, які розкриваються.

У 2010 році Всесвітньою організацією охорони здоров'я було створено «Стандарти сексуальної освіти в Європі». Документ складається з двох частин: опис концепції цілісної сексуальної освіти (дохідливо пояснюється, що це та які теми й заходи передбачає) та аргументів щодо необхідності її впровадження. Україна ці рекомендації до відома не прийняла.

У нашій країні немає офіційної концепції сексуальної освіти. Але вона все ж здійснюється. Існує кілька шляхів її впровадження у межах українських шкіл. Один з них – нормативні та вибіркові предмети (ті, які школа сама обирає для викладання з визначеного переліку). Окремі теми, пов'язані з людською сексуальністю, висвітлюються в кількох з них. Найбільше серед нормативних – в основах здоров'я (у 5-9 класах) і біології, серед вибіркових – це етика та християнська етика.

У навчальній програмі з основ здоров'я небагато годин відведено на теми про людську сексуальність, усе більше про наркотики, пожежі та правила дорожнього руху. Якщо ви вже не застали основ здоров'я у школі, то от що варто знати: «імідж» цього курсу не особливо привабливий. Сама програма складається з таких собі «повсякденних тем» з правилами «що можна і що не можна» і т.д. Ніяких формул чи віршів напам'ять, тобто страху як то математика чи фізика не викликає. Окрім того, часто саме замість цих уроків проводять репетиції, зустрічі з гостями у школі тощо, учниці й учні та й самі вчительки/-лі не завжди ставляться до предмету серйозно, та й ті, хто вирішували долю його викладання, здається, теж. У 5-7 класах на нього виділена 1 година на тиждень, а у 8-9 (де саме і має більшою мірою бути сексуальна освіта) – лише 0,5 годин, тобто 1 заняття на 2 тижні! Згідно з тематичним планом, у межах курсу мають розглядатись такі питання про людську сексуальність: гігієна статевих органів, ознаки й соціальні аспекти статевого дозрівання, дружба та романтичні стосунки між хлопчиками й дівчатками, гендер та центральна тема, якій найбільше приділяється уваги вже з 5 класу, – ВІЛ, СНІД. Мають розглядатись. Але питання в тому, що саме про це розповідають та як.

З одного боку – змістове наповнення підручників. Найкричущою їх особливістю є

³ З 35 % 15-річних школярів/-ок батьки говорили про статеві стосунки, а з 16-17-річними – 40 % (Показники та соціальний контекст формування здоров'я підлітків : моногр. / О.М. Балакірева, Т.В. Бондар, Д.М. Павлова та ін.; наук. ред. О.М. Балакірева. – К. : ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К., 2014. – 156 с.).

⁴ Сакевич І. Сексуальное образование – путь улучшения репродуктивного здоровья. [Электронный ресурс] / И. Сакевич// Демоскоп – № 535-536; 10-31 декабря 2012. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0535/reprod05.php>.

прихований навчальний план, а саме його гендерний вимір. Наприклад, є тема про сексуальне насильство. Здавалося б, добре, що це питання взагалі постає. Але на картинках в книжках «типово» такий розподіл ролей: жертва – дівчина, а нападник, гвалтівник – чоловік. Виходить, у школах дівчат вчать захищатись, але не вчать хлопців не нападати, оскільки самі вони в ситуації жертви навряд опиняться. Окрім цього, продукується поляризація жінок та чоловіків, відтворюються поширені у суспільстві гендерні стереотипи. Ще одна особливість – політика замовчування. Молоді ні в якому разі не розповідають про гомосексуальні стосунки. По-перше, ця тема загалом поки що проблемна для нашого суспільства, якої уникають і яку багато хто агресивно сприймає. Тому викладачі/-ки переважно бояться її. По-друге, вона взагалі не передбачена тематичним планом. Тут існує лише союз «чоловік – жінка»: у романтичних, ставеих стосунках, коханні, сім'ї, батьківстві. Іншою незгаданою (або ж яку оминули) темою є здоровий секс: у підручниках ставеі стосунки описані як такі, що можуть призводити до багатьох негативних наслідків, а якщо розглядається щось інше, то це лише секс для батьківства, заради продовження роду. Так само і з контрацепцією: є інформація лише про її роль захисту від негативних наслідків ставеих стосунків, але що вона собою являє, як її обирати, які види – теж нічого.

З іншого боку – викладачі/-ки, які можуть пропускати окремі теми, задаючи їх на самостійне опрацювання, або нав'язувати власну позицію. Спеціальної підготовки для них з викладання тем про людську сексуальність немає ні в університеті, ні на курсах підвищення кваліфікації.

Одним з принципів якісної сексуальної освіти в європейських країнах є послідовність. Якщо говорити про українські школи, то ця умова недостатньо задовольняється. Щоб далеко не ходити, можна навести такий приклад. На уроках з основ здоров'я за програмою 8 класу мають розповідати про ризики ранніх ставеих стосунків (хоча складається враження, що дітей загалом залякують ними): небажані вагітності, ЗПСШ, ВІЛ тощо. Проте тема будови ставеі системи та репродуктивної функції людини, теоретичний аспект цього питання, вивчається лише у 9 класі на уроках біології. Виходить так, що дітей спочатку інформують про те погане, що можна очікувати від сексу (фактично, залякують), а лише потім звертаються до фізіологічної сторони питання.

Ще один шлях здійснення сексуальної освіти – факультативні заняття. Наприклад, це може бути тренінговий курс «Захисти себе від ВІЛ». Але його проводять лише в школах з принаймні однією особою, яка пройшла відповідний тренерський курс. Такий формат занять має більше переваг порівняно зі

звичайними уроками. Тут немає оцінок: учні й учениці можуть говорити вільно, не турбуючись, що дадуть неправильну відповідь. Самі заняття є тренінговими, більш практичними. І ще одна важлива особливість – групи є менш наповненими, ніж звичайні класи по 30, а то й більше осіб, де у вчителя/-ки не на всіх вистачає часу. Та є і недолік: оскільки відвідування не обов'язкове й заняття відбувається після всіх уроків, то далеко не всі діти залишаються на них.

Також у школи можуть запрошувати спеціалісток/-ів на лекції стосовно тих чи інших питань про людську сексуальність: фахівчинь та фахівців з психології, гінекології, урології, громадських активісток і активістів, як це робить «Клініка, дружня до молоді»: окрім психологічної, медично-санітарної допомоги підліткам, для них ще проводять просвітницькі зустрічі.

Протягом останніх десятиліть відбулася поступова зміна суспільних уявлень щодо норм сексуальної поведінки. З одного боку, звичайними і доступними стають еротичні шоу, порнографія, з другого – зберігається низька сексуальна грамотність, бо на теми,

"ПОПРИ ТЕ, ЩО ТЕМА СЕКСУАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ВЖЕ НЕ Є ТАБУЙОВАНОЮ, ПРО ЦЕ ДОСІ БОЯТЬСЯ І НЕ ВМІЮТЬ ВІДКРИТО ГОВОРИТИ. І, ВІДПОВІДНО, ВИХОВУЮТЬ ЦЕЙ СТРАХ У ДІТЯХ."

пов'язані з сексом, із дітьми серйозно не говорять. І в результаті одним з найпоширеніших джерел інформації для підлітків стають еротичні фільми і порнографічні журнали, які продукують викривлене зображення сексуальних практик: завищені очікування від партнерів/-ок, травмуючі сексуальні практики, експлуатацію тощо.

У школі ж сексуальна освіта існує, але існує латентно: немає її чіткої концепції і самого поняття «сексуальна освіта». Вона скерована більше на запобігання поширенню ВІЛ-інфекцій та підготовку до сімейного життя, аніж на виховання здорової сексуальності. І замість того, щоб дійсно вчити й цим допомагати, шкодить. Попри те, що тема сексуальності людини вже не є табуованою, про це досі бояться і не вміють відкрито говорити, і, відповідно, виховують цей страх у дітях. Існуючий підхід відтворює гендерні стереотипи, залякує та замовчує. Але для того, щоб долати поширену сексуальну неграмотність молоді та забезпечити її здоровий розвиток, необхідне послідовне та наполегливе впровадження сексуальної освіти в межах шкіл.